

Останній романтик

Іван Керницький

Цю нерозгадану загадку ніяк не могли розгадати: ні Таборова Управа, ні Мешканевий Відділ, ні навіть найпроворніші таборіві спліткарки, як пані добродійка Язичинська, не в силі були збагнути — з якої речі Пантелеймон Смичок покинув свою квартиру в 4-ому бльоці та перейшов жити на прославлену "Підальпейську Січ".

Та й нам, найближчим друзям Пантелеймона Смичка, талановитого скрипаля й диригента церковного мішаного хору, важко було зглибити цю заплутану ломи-головку. Бо що не кажіть, але ніяк таки не можна рівняти Смичкове мешкання в 4-ому бльоці до тієї вічної гамарні й закали табору, що скривається під шумною назвою — "Підальпейська Січ"!

Смичкове мешкання в 4-ому бльоці, під "Десяткою", урядовці Мешканевого Відділу зачисляли до найбільше вибагливих у таборі. В привітній, соняшній кімнаті, розрахованій на п'ятеро душ, жило собі зовсім вигідно восьмеро люда — в тому числі сім'я пана начальника Коробки — семеро душ, і як восьмий закріпився тут на правах автономної одиниці наш сердешний побратим, Пантелеймон Смичок. Там він займав окрему каютку, відгороджену від решти території перегородкою з непромокального брезенту, де міг справді почуватись як хазяїн домовитий, необмежений жодними посторонніми чинниками, домовласник. А в припливах божеської екстази, коли Терпсихора з Полігімнією на зміну заторкали чарівними пальцями найніжніші струни артистичної Смичкової душі, в таких хвилинах наш сердечний побратим міг сміло брати скрипку в руки і безконечно вигравати всякі скерца, чи інші віртуозні мадригали, і в гадці не маючи, що хтось його за те вкаменує, злінчує, чи в найкращому разі, викине через вікно надвір.

Там, під "Десяткою", все йому прощали й вибачали і на всі його дивоглядні витівки дивилися крізь пальці, ба навіть ще й підпомагали і безкоштовно прали білля. Всіми благами наш сердечний побратим користувався з тієї самозрозумілої причини, що він не на жарт, а насправжки, сватався до доньки пана начальника Коробки, пані Лялі, молодішої воєнної вдовички.

Отут уже весь здоровий глузд стояв ув обличчі нероз'ясненої темряви! Бо що це таке, справді, люди добрі? Має хлоп мешкання з комфортом і всіми вигодами включно з нареченою і, ні-сіло, ні-пало, кидає все те, виписується з реєстру городского козацтва і пристає до січовиків!..

Ну, про ту "Січ", чи то пак — 15-ий блок, краще і не згадувати... Правда, цей 15-ий блок і не скидався на блок, як усі інші; колись, кажуть, за німців, була там овеча кошара, або свинюшник... В усякому разі — коли табір уже залюднився по саме нікуди, а переміщеного народу все прибувало й прибувало, тоді Мешканевий Відділ перегнав з інших блоків усе чесне парубоцтво, не спутане досі сімейними посторонками, зігнав до 15-го блоку і влаштував там такий гуртожиток, щось на 200 душ, на одній,

довжелезній залі!.. А публіка там завелася така завадіяцька і бурлакувата, що, просто, втинай поли і тікай!

Ну, й куди ж тут притулитися і за що зачепитися непорочній артистичній натурі? Бо й чого шукати шовкокрилому метеликові в гнізді шершенів, та й чи знайде спільну мову з тічною вовкулаків лірична, розжемчужена душа, над якою вітають Музи?..

— Збожеволів! — така була загальна опінія мешканців табору.

Та тут неофіційне таборове радіомовлення в особі всевідущої пані добродійки Язичинської висунуло свіжу концепцію: розійшовся з Лялею!

— Я зразу знала, що так буде! — гомоніла пані добродійка в неділю під каплицею. — Такий заржавілий, старий корінь, п'ятдесятка на шиї, зідіотів — куди йому до молодої вдовички! Розлетілося!.. Все розлетілося! Знаю з певного джерела, що Лялька ще в п'ятницю взяла від нього перстень, а в суботу проміняла його на три метри "крипдишини", бо більше не був вартий. За те голову можу дати!

Однаке дальший розвиток подій повністю перекреслив сміливу концепцію пані добродійки... Наш дорогий Смичок, як раніше, так і тепер був у найкращих взаєминах із своєю "Коробочкою", ходив з нею до театру і щовечора проводив її на проби мішаного церковного хору. Мало того: незабаром розійшлася чутка, що в найближчу неділю молодята несуть на оповіді!

Творилося щось несамовите! Що є?! Що сталося? — аж гуло, аж клекотіло скрізь по таборі. — От тоді то ми, гурток близьких Смичкових друзів, вирішили розплутати цей гордійський вузол.

Одного разу влаштували ми товариську вечірку з "варенухопитієм", на яку, розуміється, запросили також Смичка. А коли вже кожному з учасників злегка зашуміло в голові і всім розв'язалися язики, тоді ми гурмою насіли на нашого побратима й приперли до стіни:

— Ну, брате, тепер — признавайся! Чому ти втік від нареченої?

...І ми тоді почули його сповідь... Сповідь закоханого, старого парубка.

... Друзі мої! Щоб заспокоїти вашу цікавість — я мусітиму геть чисто розкрити перед вами мою душу, а це мені важко приходить, бо я не звик виставляти її на публічний показ. Та сьогодні, після не знаю котрої там чарки, світ мені здається, як банька, а люди — як мухи!.. Сьогодні скажу, немов Сократ, випивши цикуту: Друзі мої, це вже не я!.. Це не я до вас балакаю! Це не той Смичок, що буває звичайно і щодень!.. Це інша якась істота, безцеремонно-балакуча, що еманувала з справжньої Смичкової істоти внаслідок спіритуального діяння отої каламутної рідини, що її старовинні римляни охристили "водою життя", а я назвав би її радше (не в обиду фундаторові!) "сирваткою життя", такого низького вона тепер ґатунку!..

Друзі мої! Ну, що ж... Хочете — вірте, хочете — ні, дивуйтеся — не дивуйтеся, беріть мене на посміх, а проте я матиму відвагу признатись вам, що я — закохався!..

Ну, факт, що закохався, сам собою ще нічого не каже; річ, бачите, не в тому, що закохався, а — як закохався! Отож мої друзі, я закохався не на сьогоднішню спортову манеру, а так якось на старосвітський лад... Так, либонь, любилися та кохались в старі,

добрі часи наші поштиві дідусі й бабуні, в благословенній епосі, коли найполум'яніша любовна страсть виливалася в ідилічних строфах пісеньки о. Нижанківського:

...В саду зеленім раз зі мнов

Ягідки він збирав.

Святу мені відкрив любов —

Ягідкою назвав.

Солодкий чар любеньких слів

Він в серце влив моє!

Він перший раз сказав мені:

Люба — люблю тебе!..

... Егеж! Отак ще, може, потрохи, закохувались і ми, "стара война", в той незабутній час, коли гордо парадували по Академічній в одностроях старших гімназистів, з золотими нашивками на комірах, та й ще тоді, коли нам прийшлося проміняти шкільні однострої й нашивки — на вояцькі та під свист куль і акорди гітари творити єдину-неповторну, а яку ж, їйбо, гарну, стрілецьку романтику!..

Ех, милі друзі, це не те, зовсім не те, що твориться тепер, на наших очах!.. Чесне слово — я не знаю навіщо жити, коли життя стало таке примітивне і спростачене, живцем обдерте з усякого чару й принади!.. Придивіться, будь ласка, до нашого таборового побуту... Де ж ви бачите в ньому якусь принаду? Купа різноманітного люду зібралося в отару, мов барани, та й сидять одне одному на головах; що робить одиниця — видне всій громаді. Ви чхнули в одному куті табору, а з другого вам гукають "на здоров'я!" Впали всі заслони, затратилось поміж людьми поняття відстані і меж дозволеного й недозволеного, пристойного і непристойного, розпалися стіни святинь, що ними колись були домашні вогнища, а під їхніми розвалинами — погребано все: традиції, добрі звичаї і товариські форми.

А що вже й казати про — кохання, що самою своєю природою аж проситься, щоб не виставляти його на людське позорище?.. Що завжди повинно бути окутане тендітним серпанком чогось солодко-таємничого, недосказаного, овіяне романтичним чаром?.. А в нас що робиться?.. Ну, скажіть, куди ви заховаетесь з вашими почуваннями перед влізливою юрбою, тим тисячоголовим смоком, що безцеремонно слідкує за кожним вашим кивком і віддихом? Скажіть — що має з собою почати на такому публічному прогоні пара закоханих людей, чи, хочби, молоде подружжя по шлюбі, коли винахідливий пан бльоковий спрямує їх якраз на перелюднену гімнастичну залю, де залягли покотом чи не всі, насильно запроторені мешканці якогось там місточка?..

Милі друзі, простіть мені, чудакові, може я занадто, розгарячився, а може це так з похмілля мене вдарило, але, їйбо! — не можу без хвилювання про ці речі говорити. Не знаю, може дехто з вас і почувався б у сьомому небі, як би так, нехітьма, як, непричком, я, опинився на спільному мешканні з... власною нареченою! Де ж таки справді — бути в такому тісному сусідстві з об'єктом вашого серця, мати кожную мить його на очах, на кожному кроці відчувати доторкальну близькість дорогої вам істоти, щохвилини насолоджуватися її появою — і в ранішній, і в вечірній, і в нічній туалеті,

словом — такі вигоди й нагоди в серцевій ділянці, про які нашим старосвітським предкам не снилося й не марилося!..

Але все те — не для мене... Пізнім, осіннім присмерком, як нежданий і незаслужений дар богів, як веселка з неба в глуху заснулу твань озера — впало це щастя в моє черстве, старопарубоцьке серце. Сколихнулися озерні води, заграли шумними передзвонами і на баговинні давновідцвілих дум, надій і сподівань, розквітла, забуяла свіжа, як недільна роса, лелія кохання. Навіщо ж, заради чого силоміць і зарання підтинати їй пишну гілку? Хай же, поки час, ще росте і бує моя горда лілея, хай триває якнайдовше ця чарівна ілюзія — моя любов, що в цьому оточенні скоріше скидається на сон, як на живу дійсність... А втім — все наше буття, все існування — одна Грандіозна ілюзія... все воно — сон-мара, а зважте, дорогі друзі, як невимовно легко, як світло стає вам на душі, коли після ґраве важких, кошмарних марень, у вашій приспаній свідомості, чи пак — розбудженій підсвідомості — хоч на мить, на відламок секунди розітне прикру темінь і забринить срібlistим елеґретто — такий ясний, чудовий сон?

І ось для цього, хай і короткотривалого гарного сну, для збереження моєї ілюзії хоч на два-три тижні перед шлюбом — я втік із четвертого бльоку...—

Ну, розуміється, нічого й казати: я попав на "Січ" — як той біблійний пророк у печеру з левами... Так, воно, зразу, не легко було звикнути до нового середовища, та тепер уже, начеб то, наломився... А вони, ці новітні "січовики" — нічого собі хлопці. Правда — буйні, бо буйні, і деколи відштовхують вас трохи кострубатою поведінкою, та годі, воно й не дивниця: одні прийшли від баворів, інші від фабрик, ще інші з фронту, де їм було набратися сальонових манер? А так, взагалі, вони дружні побратими, а такі вже вам щирі симпатяги: і хліба можете в них прикупити по дешевій ціні, і каляфонію десь роздобули, а коли їх попросите — то й закурити дадуть і в черзі за вас постоять. Сердечні волокити!.. Якби лише трохи менше бешкетували... А то завжди або на роверах поміж ліжками перегони влаштовують, або навкулачки б'ються, або, як довга ніч, в карти грають.

Та... карти — ще не лихо, в карти хай би собі грали, а от, коли стануть вигравати на губних гармонійках — то вже біда! Тоді вам здіймуть таку какофонію, що не доведи Господи! Ну, хай би вже собі грали і на гармонійках, і на дримбах, хоч це таки дуже поганенькі інструменти, але могли б мати наді мною хоч дрібку милосердя і не співати, не ревіти вічно отих (змилуйся Господи!) патріотичних, вояцьких, чи партизанських співанок!

Гай!.. Пішла про нас по світу поголоска, що ми, мовляв, українці, народ обдарований самобутньою пісенною культурою... Брехня! Самообман!.. Нема в нас музикального чуття настільки, що чорного за нігтем... Милі друзі, скажіть самі, як же можна співати зранку до вечора таку жахливу диковину:

"... Напиши до батька, напиши до неньки,

Напиши до любої дівчини,

Що гостра куля грудь мою пробила

О пів до другої години..."

Ну, та лібретна сторінка тієї "могильної" творчости — не моє діло, хай за неї лупається лице від сорому нашим віршоробам, але бо ж з музичного боку це жах!.. Ні форми в цьому, ні образу, ні барви, ні мелодики, а безмежна вбогість, дешевизна і суцільна латанина. Один мотив взятий у поляків, чи в словаків, інший вирваний в москалів, в якогось орденоносця Лебедева-Кумача, чи з іншої частушки — і з того всього склеєний до купи потворний амальґамат, що називається українською підпільною, чи вояцькою піснею! Даремне шукали б ви у них тих вальорів, що їх мала стрілецька пісенна творчість, з її щирим, непідробленим ліризмом, своєрідною настроєвістю та романтикою. Дарма, дарма!.. Пропала романтика, дорогі друзі. Вмерла на віки. Може її заглушили назавжди в людських душах несамовиті фуґи бомбовозів, або адська музика літаючих торпед? А може її закатували у всесвітніх камерах тортур, живцем розп'яли на електризованих огорожах кацетів або спалили в крематоріях?..—

Не знаю, не знаю, дорогі друзі. Знаю лише, що сольові та хорові продукції моїх симпатичних співмешканців так мене вибили з ладу, що я тепер не спроможний працювати. Почав був наново гармонізувати Службу Божу за Леонтовичем — де ж там! — не йде, поза чотири фрази, написані раніше, далі не пішов. Та й чи взагалі можливе будьяке зосередження в такому чортівському млині, як наш 15-тий бльок? Ах, як би я мав таку вдачу, як безсмертний Штравс! Кажуть — йому найкраще йшла праця, коли в кухні бряжчали тарілки, а сімейна черідка галасувала на всі лади. А я так не можу! Я прагну тиші, тиші! Я тужу за спокоєм, нехай це буде, кінець-кінцем, спокій монастирської келії, або тюремної одиночки, розуміється, в якійсь гуманній, демократичній в'язниці. .

Та нехай!.. Я всі свої муки й страждання добро-охітно складаю в дань на віттарі мойого кохання!.. Милі друзі — не можна бути понад міру щасливим, не можна ж пити дорогого питва з кількох келихів відразу, бо тоді швидко сп'янієш і втратиш у всьому смак. Так і в мене: довгі години душевної поневірки розпливаються, мов лихий сон, на саму згадку, що вони будуть в сотеро мені винагороджені блаженними хвилинами щастя, хвилинами, які в любові тривають вічність!

І щоб легкодушно не міняти цього щастя на дрібну монету, я вмисно постановив собі тільки раз на день зустрічатися з моєю милою, хоч і кожну мить, проведену вкупі з нею, я не проміняв би за всі скарби наших таборових спекулянтів. Я навмисне не вештаюся по таборі, щоб не зустріти її денебдь, в якійсь черзі, чи на стартовому майдані, чи на таборовому "корзо". Я каменію майже цілісінький день в бараці прикований до лежанки, як той арештант, я лежу, і — тужу! тужу! — і з великим нетерпінням дожидаю нашого щовечірнього побачення — в сьомій годині, біля четвертого бльоку!

Та вже з дві години перед умовленою зустріччю я страшенне хвилююся, я місця собі найти не можу! Як інститутка, що потайки вибірається вперше на балъ — так і я, крадьки, денебудь в кутку, щоб не осмішитись перед хлопцями — причісуюсь та приглядаюся собі в прихованому дзеркалі... І, на моє горе, щодень знаходжу в ньому ту

саму, до зануди знайому й осоружну, тільки щодень старшу маску закоханого дурня... Та вже невимовна розпач вкрадається в душу, коли стану оглядати мою, з дозволу сказавши, гардеробу!.. Ех, ви, панове елеганттики, таборові денді, вам, що парадуете в модних костюмах і на трицалевих підошвах, і на думку ніколи не спаде, яку нестерпну муку переживає людина, що є закохана, а не має в що по-людськи одягнутися!.. Танталеві страждання ніщо в порівнянні до душевних тортур цього бідолахи, з його оскорбленням і почуттям меншевартості... Любов — це ж, взагалі, піднесене свято душ, а на весіллі душ повинно й тіло прибрати святкову подобу, як це, зрештою, чудово сказано в Євангелії, в притчі про гостей весільних...

Та чорта пухлого прибереш, а не святкову подобу, коли тебе з голови до п'ят обмундирували на діпівський лад! Черевики тобі дадуть не до пари, або й обидва на одну ногу, як куликівські холошні, штани з якогось кілометрового Фріца — завжди задовгі, сурдутина на американську манеру — завжди затісна і з короткими рукавами, плащ якийсь чудернацький, з воєнного шатра пошитий, османська шапка, — і те все ти маєш і про будень і про свято і в такому малп'ячому строю йдеш на стрічу з коханою дівчиною... Ех!..

А надобавок лиха, саме в той час, коли вже треба виходити, на твою бідну голову сипляться найстрашніші катастрофи! Тоді обов'язково рвуться шнурівки або шельки, відлітає гумовий зап'яток, або відриваються гудзики... І ти, небораче, метушишся, стікаєш рясним потом, шукаєш голки, ниток, шпагату, цвяшків, молотка. І в поспіху зв'язуєш шнурівки, прибиваєш зап'яток, пришиваєш гудзики... І, знечев'я, смертно-холодний піт обливає тебе цілого: Боже мій, а коли вже пізно?.. Котра година?! Хлопці, Христа ради, котра година?..

Розуміється — годинника в мене немає ще з того часу, як мене у Відні, на Пратері, визволили від нього доблесні бійці з армії маршала Конєва... Та за те мої співмешканці — меткі хлопці, запобігливі, в них у декого і по-два, і по-три годинники на одній руці! І ти, шарпаний тривоною, шарпаєш собі й термосиш Влодка, Петра, чи Олексу, цього стягаєш із лежанки, того відриваєш від карт: — хлопці, кажіть котра година! Що?.. Шоста?.. Справді не далі?.. А в тебе, Грицю, Романе, Андрію?.. Ну, слава ж Тобі Господи, ще тільки шоста!.. Та буває, я все ж таки не довіряю всім їхнім годинникам і чвалаю ще під адміністративний будинок — подивитися на стінний хронометер, а то й біжу до Радіостудії — перевірити, чи це справді так...

... Нарешті, після всіх мозольних приготувань, підтоптаний Ді-Пі Ромео готовий на стрічу з таборовою Джулієттою!.. Ще тільки, модерним лицарським звичаєм, замість втикати за пояс кинджал — тиче в кишеню коробку з "кавгуммі", або табличку шоколяди, і все готово, і він іде, не йде — а лине, на крилах летить в обійми милої.

Він іде поміж бльоки неначе сонне видиво, його істота немов затратила зв'язок з реальним буттям: він уже не чує таборового гармідеру й тріскотіння захриплих гучномовців, не бачить обдряпаних бараків, скринь завалених сміттям і порожніми бляшанками, шнурків удекорованих мокрим біллям — все те набридле довкілля й надокучлива дійсність щезають з очей, затрачуються в свідомості, розпливаються в

імлистому тумані...

... А з цього туману виринає, якби живцем викроєна з Бідермаєрівської картини, пречарівна візія: четвертий бльок... перший поверх... друге вікно праворуч... Одне крильце легко відхилене, грайливий вітерець фіранкою має... На підвіконні цвітуть настурції і чиясь рука підсипає пташкам кришки з хліба... Так!.. Це її кохана ручка, це її профіль майнув онтам, у вікні, це соняшнопромінний погляд її оченят блиснув з-поза фіранки й ошпарив тебе наскрізь!.. Блиснув! — і серце нашого Ромео заграло: форте-фортіссімо! — і ось воно вже гримить барабанно, як вагнерівська оркестра, чи не хоче воно з надмірної втіхи заглушити спіжові контратони дзвона, що б'є сьому годину на вежі Готичної кірхи?

... Так! І сьогодні в неї буде та сама причіска, що вчора, яка їй так до лиця — гладка, з розділом посередині голови і з ясним, відкритим чолом, неначе соняшним прапором. І в русьвому обрамуванні тієї причіски її личко, як у Леонардової Монни-Лізи, таке надхненне, сповнене вщерть мудрої жіночої ніжності і ласки... Так, і сьогодні вона одягне вишивану блюзку — мережану казку, таку легковіяну, прозірчасту, з багатством пишних узорів, а на плечі накине жакетик, а до жакетика пришпилить букет запашних конвалій— І ти візьмеш її за руку, свіжу, запашну, як цей букет і ви вдвійку підете на пробу хору — Ти стоятимеш вгорі, за пультом диригента, а перед тобою — в першому ряді, між сопранами, третя з лівої руки, лицем в лице, віч-на-віч з тобою — вона, твоя наречена, твоя Монна-Ліза в українській блюзочці, з букетом свіжих конвалій. Ти диригуєш, а вона бере сопранове сольо з "Пісні перемоги": "Благословен гряди во ім'я Господнє!" А тоді розпромінена й набреніла щастям душа закоханого диригента відгукнеться в одвіт могутнім, бадьорим маестозо: "Осанна! Осанна Богові і нашому кохання! Осанна во вишних!"

— Дорогі друзі, відкрити вам велику таємницю? Сказати вам — хто поет над поетами, мистець над мистцями і композитор над композиторами?.. Душа закоханого!.. Боже мій, коли б так винахідники всього світу перестали переганяти один одного в винахідництві засобів убивства, а зійшлися всі, в одну вчену раду і спільними зусиллями придумали такий чудесний фонограф, що записував би музику закоханого серця!.. І щоб перший такий апарат заінстальювали в моє стривожене серце!.. Друзі мої!.. Які пречудові, неповторні твори влилися б тоді в музичну скарбницю людства! Постали б симфонії, ораторії, гимни, що їм рівних геніяльності наснагою треба було б шукати хіба в космічному оркестрі, в отих "Соняшних клярнетах", про які співав давній Тичина, або в хоралах Серафимів, що розлягаються довкола Престолу Всевишнього!..

— Мої друзі: ось вам моя сповідь і моя відповідь на ваше питання— Тепер уже знаєте — чому я втікав від нареченої? Щоб мати змогу приходити до неї щовечора на любовні зустрічі. Думайте собі, що хочете і судіть, як хочете. Я відкрив вам всю мою душу і в заміну за те не бажаю нічого, прошу вас тільки, скажіть мені, на милість Божу, котра тепер година?.. Що?! Чверть на сьому? А в вас, пане-товаришу? І в вас таксамо? Ну, тоді прощайте, дорогі друзі, мені пора: в мене в сьомій годині любовна зустріч під четвертим бльком.

Після того, як наш друг Пантелеймон Смичок вийшов, чи то пак — вилетів з кімнати, ми добру хвилину були під враженням його хвилюючої розповіді і, розгублені, мовчали. Та згодом в кімнаті піднявся гамір і вслід за нашим другом посипались всякі з'їдливі завваги.

— А то мамалига! — глумились молодики. — То він сидить весь день у бараці і не висуне надвір носа, щоб не зустрітись з нареченою, а за той час його весела вдовичка водиться до ліса "на конвалії" щодень з іншими кавалерами!

— Ідійот!

— Оферма!

— А, може, ні одне, ні друге, — сказав хтось із старших. — Може це тільки — останній романтик?